

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, донетој на редовној седници одржаној 24. и 25.9.2020. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације

Узрочност, кондиционали и плурализам

коју је поднео кандидат **Милан Јовановић**, докторанд на Одељењу за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду. На основу прегледа пратеће документације и подробне анализе ове докторске дисертације са задовољством Већу подносимо следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милан Јовановић је рођен 1985. године у Врању. Студије филозофије почео је да похађа 2004. године на Филозофском факултету у Нишу, где је 2009. године дипломирао са просечном оценом 9,91 и оценом 10 на дипломском раду из области филозофије науке. Исте године уписао је докторске академске студије на Филозофском факултету у Београду, где је положио све испите са просечном оценом 10.

За време докторских студија, Јовановић је био стипендиста Министарства науке и технолошког развоја, односно Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, и учествовао на два пројекта која су финансирала ова министарства: „Проблем експланаторног јаза у филозофији и науци“ и „Динамички системи у природи и друштву: филозофски и емпиријски аспекти“, чији је носилац био Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду.

Јовановић је учествовао на бројним домаћим и иностраним конференцијама и радионицама међу којима се издвајају: „SOPhiA: Conference for Young Analytic Philosophy 2019“ у Салцбургу, Аустрија, „Topics in Analytic Philosophy 3“ у Букурешту, Румунија, и „Challenges to Teaching Philosophy“, у Китену, Бугарска. Поред тога, излагао је и на „4th Belgrade Graduate Conference on Philosophy“ у Београду, летњој филозофској школи „Felix Romuliana“ у Зајечару, затим у четири различите прилике између 2012. и 2018. на конференцији „Наука и савремени

универзитет“ у Нишу, и учествовао у истом граду на скуповима „Језик, књижевности, контекст“ и „Језик, књижевност, теорија“. Одржао је неколико популарних предавања о логици, критичком мишљењу и филозофији хумора.

Милан Јовановић је у настави од 2011. године. У академској 2011/12. и 2012/13. години био је ангажован као демонстратор на предмету Историја филозофије 2а, на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Његово наредно ангажовање било је на Департману за филозофију Филозофског факултета у Нишу, где је као сарадник у настави, у периоду од 2013. до 2015. године, учествовао у реализацији вежби на предметима: Логика (1 и 2) и Теорија сазнања (1 и 2). Јовановић је такође две године радио као наставник филозофије и логике у Гимназији „Бора Станковић“ у Врању. Тренутно је запослен на Филозофском факултету у Нишу, као асистент на Департману за филозофију, примарно ангажован на предметима Увод у логику и Логика 1 и 2.

Јовановић је до сада објавио по један рад из категорија: М14 (коауторски рад), М24, М51 и М53, пет научних публикација категорије М63 и једну из категорије М34. Уз то, он је објавио један превод са енглеског језика и више публицистичких текстова.

Филозофска интересовања кандидата Милана Јовановића везана су за епистемологију, метафизику, филозофију језика, логику и филозофску методологију.

Дисертација „Узрочност, кондиционали и плурализам“ посматрана у целини, укључујући и пратеће техничке елементе (насловна страна на српском и енглеском, подаци о комисији, сажетак на српском и енглеском, садржај, биографија кандидата, списак слика, списак скраћеница, те неопходне ауторске изјаве) има 110 страница. Основни текст дисертације, заједно са пописом литературе (која обухвата 120 библиографских јединица), садржи око 385 хиљада карактера (са размацима) и форматиран према упутству Универзитета у Београду заузима 93 странице. Дисертација је подељена у пет делова: предговора и четири систематска поглавља, од којих прво има уводни, а последње закључни карактер.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертације Милана Јовановића је истраживање о савременим појмовним анализама узрочности. У средишту тог истраживања налазе се Луисова (David Lewis) противчињеничка теорија узрочности и Холов (Ned Hall) узрочни плурализам. Противчињеничка анализа – формулисана средином седамдесетих година прошлог века и дорађивана све до почетка двадесет првог века – је такорећи класична теорија међу савременим теоријама узрочности, која се, међутим, сусреће са бројним критикама, проблемима и противпримерима. Током анализе тих проблема за Луисову појмовну анализу узрочности, кандидат препознаје могућност да многи од њих буду решени извесни „проширењем“ те теорије, тј. одустајањем од њене имплицитне монистичке природе. Због тога су за истраживање које спроводи Милан Јовановић врло релевантне и различите плуралистичке теорије узрочности. Узрочни плурализам је тема која је тек почетком двадесет првог века постала широко расправљана. Савремено интересовање за узрочни плурализам типично је мотивисано бројним ограничењима и проблемима са којима се сусрећу монистичке теорије. Међу плуралистичким теоријама које кандидат анализира посебно место заузима Холов

узрочни дуализам. Због безмало идентичних теоријско-методолошких поставки те и Луисове анализе узрочности, Холов приступ, који се базира на два појма узрока, Јовановић види као обећавајућу позицију која може наследити добре стране старе противчињеничке теорије, али исто тако заобићи познате проблеме који је прате. Такође, један део ауторових разматрања спроведених у овој дисертацији за свој предмет има област методологије узрочних теорија.

Циљ ове дисертације је да се пружи одговор на питање: Да ли се у складу са централним поставкама појмовне анализе какву имамо у класичном Луисовом програму (и сагласно са методолошким одлукама таквог приступа) може понудити адекватна узрочна теорија? Поред исцрпне анализе основних претпоставки и карактеристика Луисове узрочне анализе, важан део овог истраживања је и ауторово разматрање Холовог узрочног дуализма као и ауторова интерпретација овог становишта као још једне теорије унутар истог истраживачког пројекта. Приликом поменуте анализе и оригиналне интерпретације, аутор убедљиво брани став да се тако одређен луисовски истраживачки програм (као оквир и Луисове и Холове теорије) у коначном мора обавезати на умерени узрочни реализам. Ово Јовановића природно води до разматрања једне познате филозофске критике – Раселове (Bertrand Russell) критике узрочног реализма. Питања на која аутор настоји да одговори у светлу те критике јесу: Какав је статус узрочног реализма у савременим узрочним теоријама? Како је и у којој форми он опстао упркос разорној аргументацији датој у класичном Раселовом тексту? На који начин би се узрочни реализам могао појавити у теоријама узрочног говора?

Посматрано из перспективе ауторовог интересовања за Раселову критику узрочног реализма и могућност комбиновања узрочног реализма са појмовним анализама узрочности, ова дисертација се може окарактерисати и као критичка анализа питања да ли је могуће формулисати теорију узрочног говора која се у својој основи обавезује на извесне (па макар и умерене) реалистичке претпоставке поводом природе узрочне релације?

Дисертација садржи детаљну презентацију, анализу и критику Луисове и Холове теорије, као и сажето истраживање о различитим типовима узрочног плурализма. Значајан део рада, који фигурира и као закључно разматрање, представљају методолошка разматрања о узрочним теоријама, која аутор нуди у последњем, четвртном делу дисертације. Управо на основу својих методолошких увида из овог поглавља, Милан Јовановић настоји да пружи и одбрани своју критичку позицију поводом централних питања своје дисертације. Одговори које аутор потом нуди, полазећи од дате позиције – везани за изводљивост луисовског пројекта, тј. за питања усагласивости теорија узрочног говора са умерено-реалистичким претпоставкама – су највећим делом негативни и указују на неопходност измене одговарајућих ставова у формулацији једне успешне теорије узрочности.

Шири циљ ове дисертације може бити препознат као потрага за одговором на питање како би требало приступити појмовној анализи узрочности. Сходно том циљу у дисертацији се извесна пажња посвећује питању статуса прагматичких фактора у узрочном говору, а Јовановић на самом крају дисертације разматра и могућност

контекстуализације узрочног говора као одговора на методолошке проблеме луисовског пројекта и поука извучених из њих.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Централна хипотеза ове дисертације је да под окриљем и теоријским поставкама луисовског програма појмовне анализе узрочности није могуће формулисати адекватну и задовољавајућу теорију узрочног говора. Да би тестирао ову врло општу хипотезу, аутор прво полази од специфичније хипотезе да Луисова противчињеничка теорија узрочности ни у једној од својих верзија није потпуно адекватна анализа значења узрочних тврдњи. Поткрепљујући ову хипотезу својим, као и примедбама, критикама и противпримерима других аутора, Јовановић одлучује да Луисову теорију надаље посматра као радну верзију или полазну основу за неку бољу, либералнију и успешнију теорију. Оно што од те теорије Јовановић задржава јесте њена редуктивна природа и обавезивање на реалистичке претпоставке. Важна хипотеза трећег дела рада повезана је са тим, и своди се на питање да ли би нека плуралистичка анализа на трагу Луисове теорије, тј. у оквиру луисовског програма, могла решити проблеме Луисове анализе и бити адекватна теорија узрочног говора. У завршном делу рада аутор тестира још једну важну хипотезу: да постоје методолошки проблеми, тесно повезани са сукобом теоријских аспирације луисовског пројекта, његових критеријума адекватности и реалистичких претпоставки, због којих је луисовски програм неизводљив.

Као специфичнија, али за рад врло значајна хипотеза, у Јовановићевој методолошкој анализи се јавља негативно формулисана истраживачка теза да је немогуће дати адекватну анализу узрочности која је усмерена на „шире одређени“ појам узрока и која занемарује извесне прагматичке факторе узрочног говора.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Јовановићева дисертације састоји се из пет делова: предговора и четири тематске целине. У кратком предговору којим отвара рад, аутор најављује проблематику којом ће се бавити, настоји да покаже тематску повезаност поглавља која следе и нуди извесна прелиминарна појашњења везана за терминологију, али и за усмереност истраживања које ће спровести.

Тема првог дела дисертације је Раселова критика узрочности и њен однос према каснијем узрочном реализму. Како кандидат тврди, Раселови критички аргументи усмерени су на узрочни реализам прихваћен у његово време, што је уједно и важно ограничење критике коју Расел нуди у свом класичном тексту. Колико год биле јаке његове примедбе, оне – како Јовановић настоји да покаже – остављају отвореном могућност да се узрочност анализира редуктивно или помоћу релације супервенијенције, као релација у свету која је потпуно зависна од објективних чињеница и независна од људског духа или сазнања. То је могућност коју, према анализи коју кандидат у овом поглављу нуди, користе различите верзије савременог узрочног реализма, било да су у питању метафизичке теорије узрочности или теорије које су у основи појмовне анализе узрочности.

На овај део докторске дисертације природно се наставља други, у којем се кандидат окреће темељном разматрању и критици Луисове узрочне теорије. Будући да је у различитим периодима Луис понудио три верзије противчињеничке анализе узрочних тврдњи, аутор свакој од њих посвећује извесну пажњу и указује на проблеме које су мотивисали иновације и формулације нових верзија. Ипак, највећа пажња посвећена је последњој верзији, теорији узрочног утицаја, и то из различитих разлога. Како Јовановић показује позивајући се на релевантну литературу, већ је и само питање интерпретације теорије утицаја оптерећено бројним проблемима, па за то питање и сам издваја значајан део дисертације. Он стога настоји да да тумачење предметне теорије према којем се она не би нужно обавезивала на контроверзне тврдње које јој се некада приписују, да би се потом екстензивно посветио приговорима и противпримерима који су јој упућени. Резултат овог поглавља је тврдња да поменута теорија узрочности, и поред очигледне релевантности за анализу узрочног говора, није адекватна и не може бити одбрањена од изнетих приговора.

Трећи део дисертације посвећен је најутицајнијим верзијама узрочног плурализма. Такве теорије су у основи мање рестриктивне и либералније од монистичких, те дају извесну наду да се међу њима може наћи адекватна теорија узрочног говора. Након прецизнијег одређења основне идеје узрочног плурализма и релативно сажетог приказа различитих типова тог филозофског приступа узрочности, кандидат се окреће Холовом узрочном плурализму као плуралистичкој теорији у чијој се основи налази противчињеничка анализа (али и многе теоријске поставке карактеристичне за њу). Циљ овог поглавља дисертације јесте испитивање могућности да се проблеми са неадекватношћу Луисових анализа превазиђу без потпуног напуштања његовог пројекта. Јовановић, ипак, нуди критику Холовог плурализма, аргументујући притом да такав приступ суштински не решава проблеме ранијих монистичких теорија, већ их само премешта на такозване комбиноване случајеве. Све то кандидат наводи у прилог тези да овакво проширење Луисовог монистичког приступа узрочности ипак није пут ка прихватљивој теорији.

Последње, четврто поглавље дисертације надовезује се на претходно започета разматрања и пружа дубљи ауторов увид да се Луисов приступ не може кориговати увођењем плурализма. У том поглављу, кандидат настоји да покаже да је луисовски пројекат узрочне анализе методолошки хибридни приступ у којем се сукобљавају различите садржинске претпоставке, методолошке одлуке и теоријске аспирације. Тврдећи да се ради о непомирљивом сукобу унутар програма узрочне анализе којим се бави у својој дисертацији, аутор се позива на бројне проблеме који су били назначени у другом и трећем делу дисертације. Као можда најдиректнију дијагнозу неуспеха луисовског програма Јовановић представља неспојивост реалистичких претпоставки тог пројекта са његовом усмереношћу на сингуларне узрочне тврдње у контексту свакодневног говора. Кандидат притом брани тезу да је за адекватну анализу узрочности, са сличним аспирацијама какве имамо у луисовском пројекту, неопходно да се теоријски захвате и различити прагматички фактори, будући да они чине неизоставни аспект значења свакодневних узрочних тврдњи (што је посебно очигледно у случајевима негативне узрочности). На том месту, аутор сугерише извесну „контекстуализацију узрочности“ као методолошку стратегију за пројекат анализе узрочног говора, на коју нас наводе бројне поуке из неуспеха луисовског

програма. На самом крају, Јовановић износи сажет преглед потенцијалних проблема, али и предности такве анализе узрочности.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Имајући у виду предмет истраживања овог рада и постављене истраживачке хипотезе, нема дилеме да је управо критика могућности спровођења луисовског истраживачког програма – који су многи теоретичари узрочности сматрали добро заснованим и плодним, и који, може се слободно рећи, ужива посебан углед међу филозофима – и централни и најважнији резултат овог рада. Да би поткрепио своје критичке тврдње, Јовановић не указује само на проблеме са којима се тај истраживачки програм суочио, већ настоји да покаже разлоге његове неуспешности кроз детаљну анализу његових методолошких поставки, теоријских претпоставки и аспирација. Оригинални научни допринос је, стога, двострук. Он се састоји како у формулисању и изношењу аргумената којима се оспорава успех анализираних теорија, тако и у откривању дубоког методолошког сукоба присутног у теоријским рестрикцијама и усмерењу луисовског пројекта који доводе до његове коначне мањкавости и немогућности да се избори са наведеним противаргументима.

Такође, научни значај дисертације Милана Јовановића показује се у позитивном резултату који кандидат нуди у закључном поглављу, где истиче да би адекватна анализа узрочног говора морала да узме у обзир прагматичке факторе. Аутор је на том месту успешно образложио и важну методолошку поуку о улози узрочних интуиција приликом формулације и провере узрочних теорија – што је важна и изузетно актуелна тема у области филозофске методологије. Та два резултата представљају *novum* и одударају од традиционалног и конзервативног приступа анализи узрочности какав је и даље доминантан у овој филозофској области.

Уз то, посматрано из перспективе локалне научне заједнице, посебно вредан допринос Јовановићеве дисертације јесте у томе што је реч о првом систематичном раду у нашој средини који се бави савременим концептуалним анализама узрочности. Анализе и запажања које он доноси могу бити добра полазна тачка за нека даља истраживања узрочности у нашој научној заједници.

6. Закључак

Имајући у виду све изнете позитивне оцене о дисертацији докторанда Милана Јовановића, Комисија закључује да је она написана у складу са одобреним предлогом теме, да је плод самосталног истраживачког рада аутора и да представља оригинално и самостално научно дело. Садржај поднете дисертације, њена теоријска утемељеност, као и прецизност и оригиналност аргументације која је у њој изведена, показују да кандидат поседује одлично познавање релевантних теоријских становишта и да је у потпуности квалификован за самосталан научни рад.

Све у свему, сматрамо да Јовановићева дисертација испуњава све формалне, садржинске и квалитативне услове постављене нормативним актима и академским

обичајима Филозофског факултета и Универзитета у Београду. Такође, сматрамо да ће ова дисертација представљати важан допринос научној литератури у областима филозофске логике и семантике узрочних тврдњи, као и у области метафизике узрочности.

На основу ових закључака и позитивне оцене дисертације *Узрочност, кондиционали и плурализам* Милана Јовановића, са задовољством предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета да одобри њену усмену одбрану.

У Београду, 09.10.2020.

Комисија:

др Војислав Божичковић, редовни професор

др Живан Лазовић, редовни професор

**др Бојан Благојевић, доцент
Филозофски факултет, Универзитет у Нишу**